

Qeyri-formal iqtisadiyyatdan formal iqtisadiyyata keçid: nailiyyətlər və perspektivlər.

Qeyri-formal məşğulluq öz mahiyyətinə görə həm iqtisadiyyat, həm də qeyri-formal məşğulluğa cəlb olunmuş şəxslər üçün olduqca ciddi təhlükə yaradır. Belə ki, qeyri-formal məşğulluq dövlətlər üçün kölgə iqtisadiyyatının yaranmasına, dövlət büdcəsinə vergi və digər məcburi ödəmələr üzrə yığımların azalmasına, habelə iqtisadiyyatın sabit və rəqabətli şəkildə inkişafına maneə törədir. Qeyri-formal məşğulluğa cəlb olunmuş şəxslər isə əmək və sosial hüquqlarından məhrum olurlar, nəticədə insanlar sosial risklərə məruz qaldıqda dövlətin pensiya, sosial sığorta və sosial sahədə digər müdafiə mexanizlərindən kənar qalırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, qeyri-formal məşğulluğa qarşı ölkəmizdə ən qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə sistemli və ardıcıl işlər görülür.

Belə ki, ölkədə işçilərin sosial müdafiəsinin daha da gücləndirilməsi, işəgötürən–işçi münasibətlərinin rəsmiləşdirilməsi, əməyin ödənişinin təşkilinə nəzarət mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, habelə əmək münasibətləri iştirakçılarının digər əmək hüquqlarının və təminatlarının effektiv müdafiəsinin təmin edilməsi və bu sahədə dövlət orqanları arasında koordinasiya olunmuş siyasətin həyata keçirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 17 mart tarixli 2760 nömrəli Sərəncamı ilə Əmək Münasibətlərinin Tənzimlənməsi və Koordinasiyası Komissiyası yaradılmışdır. Komissiyanın sədri Azərbaycan Respublikası Baş Nazirinin müavini, üzvləri isə Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi naziri, Azərbaycan Respublikasının Vergilər naziri, Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat naziri, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin sədri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin sədri və hökumətin sosial tərəfdaşlarıdır. Komissiyaya ölkədə əmək bazarının mövcud vəziyyətinin təhlili və təkmilləşdirilməsinə dair təkliflərin hazırlanması, habelə qeyri-formal məşğulluğa qarşı nəzarət tədbirlərinin əlaqələndirilməsi həvalə edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 9 oktyabr 2017-ci il tarixli 3287 nömrəli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında qeyri-formal məşğulluğun qarşısının alınmasına dair Tədbirlər Planı” təsdiq edilmişdir. Təsdiq edilmiş Tədbirlər Planı ümumilikdə “Normativ hüquqi aktların təkmilləşdirilməsi”, “İnzibatçılığın təkmilləşdirilməsi”, “Qeyri-formal məşğulluğun qarşısının alınmasında nəzarət tədbirlərinin gücləndirilməsi”, “Monitorinq və qiymətləndirmə sisteminin qurulması”, “Qeyri-formal məşğulluğa qarşı məlumatlandırma və təbliğat işlərinin təşkili” olmaqla özündə 5 bölmə və 36 bəndi ehtiva edir.

Qəbul olunmuş beynəlxalq sənədlər sırasında ilk dəfə olaraq qeyri-formal məşğulluq anlayışına aydınlıq gətirən BƏT-in səkkiz fundamental konvensiyası, 1993-cü və 2003-cü illərdə əmək statistikalərinin 15-ci və 17-ci Beynəlxalq konfranslarında qəbul edilmiş qətnamələr, sonradan isə 2015-ci ildə Beynəlxalq Əmək Konfransının 104-cü sessiyasında qəbul edilmiş “Qeyri-formal iqtisadiyyatdan formal iqtisadiyyata keçid haqqında” 204 sayılı Tövsiyyə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Həyata keçirilmiş tədbirlər nəticəsində yeni “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmiş, həmin Qanunda qeyri-formal məşğulluğun anlayışı, habelə qeyri-formal məşğulluqla bağlı V Fəsil verilmişdir.

Qeyri-formal iqtisadiyyatdan formal iqtisadiyyata keçid: nailiyyətlər və perspektivlər.

Həmçinin 2018-ci ilin 1 yanvar tarixindən “İşsizlikdən sığorta haqqında” Qanun qüvvəyə minmiş, Qanunun icrası olaraq, İşsizlikdən Sığorta Fondu yaradılmışdır. Bu tədbirlər nəticəsində aktiv məşğulluq tədbirlərinin sayı artırılmış, əhatə dairəsi genişləndirilmişdir. Yaradılmış bu çevik maliyyə mexanizmləri hesabına 2018-ci ildə yalnız özünəməşğulluq proqramının əhatə dairəsi 6,5 dəfə genişləndirilmiş və proqrama 7,2 min işsiz şəxs cəlb edilmiş, 2019-cu ildə isə 10 min nəfərin cəlb olunması nəzərdə tutulmuşdur. Digər aktiv məşğulluq tədbirlərinin səmərəliliyinin artırılması üzrə işlər davam etdirilir.

Ölkəmizdə qeyri-formal məğulluqla mübarizə ilə bağlı vergi, inzibati və cinayət məsuliyyəti də nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyd edək ki, Vergi Məcəlləsində əmək müqaviləsi hüquqi qüvvəyə minmədən işəgötürən tərəfindən fiziki şəxslərin hər hansı işlərin (xidmətlərin) yerinə yetirilməsinə cəlb edilməsi halına görə maliyyə sanksiyasının məbləği birinci dəfə 2000 manat, ikinci dəfə 4000 manat, üç və daha çox olduqda 6000 manata kimi qaldırılmışdır.

İnzibati Xətalər Məcəlləsində əmək müqaviləsi hüquqi qüvvəyə minmədən işəgötürən tərəfindən fiziki şəxsləri hər hansı işlərin (xidmətlərin) yerinə yetirilməsinə cəlb edilməsinə görə fiziki şəxslər 1000 manatdan 2000 manatadək məbləğdə, vəzifəli şəxslər 3000 manatdan 5000 manatadək məbləğdə, hüquqi şəxslər 20000 manatdan 25000 manatadək məbləğdə cərimə edilməsi nəzərdə tutulub.

Eyni zamanda, Cinayət Məcəlləsində 10 və daha artıq işçilərin əmək müqaviləsi hüquqi qüvvəyə minmədən hər hansı işlərin (xidmətlərin) yerinə yetirilməsinə cəlb edilməsinə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmişdir.

Burada xüsusi olaraq, bir məqamı vurğulamaq istərdim ki, Azərbaycanda qeyri-formal məşğulluğa qarşı mübarizə sahəsində məsuliyyət tədbirləri ilə yanaşı, qeyri-formal məşğulluqdan formal məşğulluğa keçidi stimullaşdıran ciddi mexanizmlər də formalaşdırılmışdır.

Minimum əmək haqqının artırılması respublikada qeyri-formal məşğulluğun azaldılması, əmək haqlarının rəsmiləşdirilməsi və əmək müqavilələrinin bağlanması məsələlərində işçiləri həvəsləndirir.

Sahibkarlığın dəstəklənməsi məqsədilə Vergi Məcəlləsinə edilən dəyişikliklərə əsasən 2019-cu ilin yanvarın 1-dən sadələşdirilmiş verginin dərəcəsi bütün ölkə ərazisində 2 faiz müəyyən edilmişdir. Özünüməşğul əhali kateqoriyasından olan digər şəxslərin formal məşğulluğunu təmin etmək məqsədilə həmin şəxslərin vergi prosedurları sadələşdirilmiş və aylıq sabit məbləğdə vergi öhdəliyi formalaşdırılmışdır. Vergi Məcəlləsinin 220.10-cu maddəsində nəzərdə tutulan fəaliyyət növləri ilə (bu kateqoriyaya bərbərlər, ofisiantlar, dərziilər, çəkməçilər və s.daxildir) fərdi qaydada (müzdü işçi cəlb etmədən) məşğul olan fiziki şəxslər üçün sadələşdirilmiş vergi nəzərdə tutulmuşdur.

İşçilərin formal məşğulluğa marağını artırmaq məqsədilə vergi və sosial sığorta yükünün optimallaşdırılması məqsədilə bir sıra islahatlar həyata keçirilmişdir. “Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” 2018-ci il 30 noyabr tarixli 1356-VQD nömrəli Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə 2019-cu il yanvarın 1-dən 7 il müddətinə neft-qaz sahəsində fəaliyyəti olmayan və qeyri-dövlət sektoruna aid edilən vergi

Qeyri-formal iqtisadiyyatdan formal iqtisadiyyata keçid: nailiyyətlər və perspektivlər.

ödəyicilərində işləyən fiziki şəxslər muzzdlu işdən aylıq gəlirləri 8000 manatadək olduqda gəlir vergisindən azad edilmişdir.

“Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə” 2018-ci il 30 noyabr tarixli 1360-VQD nömrəli Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə 2019-cu il yanvarın 1-dən 7 il müddətində neft-qaz sahəsində fəaliyyəti olmayan və qeyri-dövlət sektoruna aid edilən sığortaedənlərdə işləyən sığortaolunanların muzzdlu işdən aylıq gəlirlərindən məcburi dövlət sosial sığorta haqqı 200 manatadək olduqda sosial sığorta dərəcələri əvvəlki qaydada saxlanılır, lakin bu gəlirlər 200 manatdan çox olduqda sığortaolunanın gəlirlərindən 6 manat + 200 manatdan çox olan hissənin 10 faizi, sığortaedənin vəsaiti hesabına ödənilən hissədən isə 44 manat + 200 manatdan çox olan hissənin 15 faizi məbləğində sosial sığorta haqqı tutulacaqdır.

Qeyri-formal məşğulluq sahəsində inzibatçılığın təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bir çox işlər görülmüşdür.

Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin Mərkəzləşdirilmiş elektron informasiya sisteminin “Əmək müqaviləsi bildirişi” altsisteminə bağlanmış əmək müqavilələri, eləcə də müqavilələrə dəyişiklik edilməsi və ya xitam verilməsi barədə məlumatlar qeydiyyata alınır. Bu altsistem ölkə üzrə muzzdlu çalışan işçilər barədə məlumatları və iş yerlərində bağlanmış əmək müqavilələri üzrə müəyyən edilmiş bütün əmək haqları üzrə məlumatları real vaxt rejimində görməyə imkan verir. “Əmək müqaviləsi bildirişi” altsistemi həm nəzarət üçün, həm də təhlillərin aparılması üçün geniş imkanlar yaradır.

Həyata keçirilmiş islahatların nəticəsi olaraq, cari ilin 1 sentyabr tarixinə olan məlumata əsasən ölkədə əmək müqaviləsi bildirişlərinin sayı ilin əvvəli ilə müqayisədə qeyri dövlət sektorunda 89 min 183 müqavilə və ya 16,7%, əmək haqqı fondu isə 74 962 244 manat və ya 26,72% artmışdır.

Bundan başqa, yerlərdə məşğulluq sahəsində razılaşıdırılmış qərarların hazırlanması məqsədi ilə məşğulluğa kömək göstərən yerli əlaqələndirmə komitələri yaradılmış və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2019-cu il 9 iyul tarixli 293 nömrəli Qərarı ilə Əsasnaməsi təsdiq edilmişdir.

Məcburi sosial sığorta haqlarının, işsizlikdən sığorta haqlarının və əmək haqqından tutulan gəlir vergisinin toplanması bir orqan - Vergilər Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilməsinə başlanılmışdır. Bu sahibkarlıq subyektlərinə hesabatların bir pəncərə prinsipi əsasında təqdim olunmasına və nəzarət tədbirlərinin bir orqan tərəfindən həyata keçirilməsinə imkan vermişdir.

Qeyri-formal məşğulluğun qarşısının alınması sahəsində təkmilləşdirmə işləri davam etdirilir. Belə ki, əmək münasibətlərinin mülki-hüquqi münasibətlərlə rəsmiləşdirilərək işçilərin bəzi əmək və sosial hüquqlarından məhrum edilməsinin qarşısının alınması məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində və Mülki Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında qanun layihələri hazırlanmışdır.

Həmçinin, tikinti sektorunda rəsmiləşdirilməyən əmək müqavilələrinin qarşısını almaq üçün “Sosial sığorta haqqında” Qanuna dəyişikliklər layihəsi hazırlanmışdır.

Qeyri-formal məşğulluğun qarşısının alınması üzrə həyata keçirilən nəzarət tədbirlərində elektron protokolların tərbi ilə bağlı qanunvericilik aktlarında dəyişikliklər edilməsi ilə əlaqədar “İnzibati Xətalər Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan

Qeyri-formal iqtisadiyyatdan formal iqtisadiyyata keçid: nailiyyətlər və perspektivlər.

Respublikasının Qanunu layihəsi, qeyri-formal məşğulluğun aşkar olunması və bununla əlaqədar cərimə və sanksiyaların tətbiqi ilə yanaşı, həmin şəxslərin cərimə tətbiq edildiyi tarixdən bir il müddətinə dövlət satınalmasında iştirakının məhdudlaşdırılmasının qanunvericilikdə təsbit olunmasına dair “Dövlət satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu layihələri, işçilərin formal məşğulluğa marağının artırılması məqsədilə ipoteka kreditlərinin verilməsində və digər sosial layihələrdə əmək stajı müddətinin stimullaşdırıcı amil kimi nəzərə alınması imkanları araşdırılaraq “Azərbaycan İpoteka Fondu” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin vəsaiti hesabına verilən ipoteka krediti, o cümlədən güzəştli ipoteka krediti üzrə borcalanın (borcalanların) aylıq məcmu gəlirinin hesablanması Qaydası”nda dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar layihəsi hazırlanmışdır.

Bundan əlavə, 2020-ci ildən başlayaraq Respublikada tətbiq olunacaq icbari tibbi sığortanın formal məşğulluğun stimullaşdırılmasında böyük rol oynayacağı danılmazdır. Belə ki, bu mexanizm vasitəsilə əhaliyə təqdim edilən sosial imkanlar əmək müqavilələrinin sayının artmasına xeyli təkan verəcək.

Əlavə olaraq, yaxın günlərdə yekunlaşdırılması planlaşdırılan “Məşğul şəxslərin reyestri” və “Qeyri-formal məşğulluğa nəzarət” vahid elektron informasiya ehtiyatları, məşğulluq sahəsində lazımi məlumatları özündə əks etdirən müxtəlif dövlət qurumlarının elektron informasiya sistemlərinin vahid sistem altında inteqrasiya edilməsi və bu məlumatların elektron çarpaz yoxlanılması nəticəsində qeyri-formal məşğulluğun aşkar edilməsi vaxt, maliyyə, həm də insan resurslarına qənaət etməyə yardımçı olacaq və qeyri-formal məşğulluqla mübarizədə nəzarətin daha da gücləndirilməsinə imkan yaradacaq.

Həmçinin fürsətdən istifadə edərək konfransda iştirak edən qonaqlara sosial sahədə həyata keçirilmiş islahatlar haqqında məlumat vermək istərdim.

2019-cu ilin əvvəlindən Respublikamızda əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi sahəsində qəbul olunmuş inqilabi qərarlar, bu sahənin Prezident İlham Əliyevin uğurlu sosial-iqtisadi siyasətinin prioritet istiqaməti olduğunu bir daha təsdiq edir.

Cari ilin əvvəlindən ölkə başçısının müvafiq fərmanları ilə minimum əmək haqları 93 faiz və minimum pensiyanın 72 faiz, sosial müavinət və təqaüdlərin orta hesabla 100 faiz artırılması və digər mühüm sosial tədbirlər nəticəsində 4,2 milyon vətəndaşın rifahına ciddi dəstək göstərilmişdir.

2019-cu ilin 9 may tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və Birinci vitse-prezidenti tərəfindən açılmış İlk “DOST” Mərkəzində ötən 8 ay ərzində 32 mindən artıq vətəndaşımıza 130 növdə sosial xidmətin vahid platformadan, şəffaf və operativ şəkildə göstərilməsi nəticəsində müraciətçilərin göstərilən xidmətlərdən 93% tam məmnunluq səviyyəsi, bu unikal sosial institutun geniş əhali təbəqələrinə xidmət baxımından inqilabi islahat xarakteri daşdığına göstəricisidir. 2019-2025-ci illərdə paytaxtımızda və bölgələrdə ümumilikdə 31 belə mərkəzin yaradılması planlaşdırılır.

Bununla yanaşı, İlk proaktiv xidmət olan avtomatlaşdırılmış pensiya təyinatı mexanizmi, cari ilin 8 ayı ərzində 14 min vətəndaşımıza hər hansı sənəd toplamadan və müraciət etmədən avtomatik pensiya təyinatının aparılması, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq tapşırıqları ilə yaradılmış Mərkəzləşdirilmiş Elektron Informasiya

Qeyri-formal iqtisadiyyatdan formal iqtisadiyyata keçid: nailiyyətlər və perspektivlər.

Sistemi, "e-sosial" internet portalı və 18 alt-sistemdən ibarət olan informasiya sistemi vasitəsi ilə bir-biri ilə əlaqələndirilmiş şəkildə göstərilən sosial xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və modernləşdirilməsinə nail olunacaq.

"Məşğulluq" alt sistemi isə işsiz, işaxtaran və məşğul şəxslərin reyestrini, avtomatlaşdırılmış vakansiya bankını, eləcə də məşğulluq xidmətlərinin tam elektronlaşmasını təmin edəcəkdir.